

REDAKTÖR MED RÄTT ATT PROVOCERA

I februari 2006 blev några karikatyrer den tändande gnistan till en konflikt som fick globala konsekvenser. Flemming Rose, då liksom nu Jyllands-Postens kulturredaktör, beställde teckningarna, och beslöt att publicera dem. Petter Olofsson har träffat honom.

Av **Petter Olofsson**

Redaktionschef på Neo

Illustration: Joanna Andreasson

Neo: Det är nu ett och ett halvt år sedan uppståndelsen var som värst. Har debattklimatet i Danmark ändrats sedan dess?

Rose: Jag tror att om du pratar om den breda befolkningen, har synen på islamism ändrat sig efter affären. Man kan säga att debatten har ändrat sig mot vår [Jyllands-Postens] ståndpunkt. Våren 2006 var jag en extremt kontroversiell person i många kretsar, jag fick enorma mängder hatbrev. På årsdagen av publiceringen var det lång debatt i tv, och många av dem som varit mycket aggressiva mot mig under året hade då en

helt annan ton, och jag blev faktiskt inte alls angripen.

En vändpunkt i den danska debatten var rätts-saken mot [den franska satirtidningen som återpublicerat teckningarna] *Charlie Hebdo*, där jag var kallad som vittne av domstolen. *Charlie Hebdo* är en vänstertidning, och det blev svårt för de danska debattörerna, särskilt *Politikens* chefredaktör, att både upprätthålla kritiken mot *Jyllands-Posten* som en främlingsfientlig högertidning och samtidigt ge stöd åt *Charlie Hebdo*.

Om man ska vara konsekvent är det ju så att om man har åsikten att vi försökte kränka någon med teckningarna, så måste man ju ändå säga att vi inte visste vad som skulle hända efter publiceringen, men när *Charlie Hebdo* publicerade var det ju helt klart att det skulle uppfattas som en provokation.

Neo: I ett par uppmärksammade fall har kulturinstitutioner ägnat sig åt självcensur. Är kulturlivet räddare än medierna?

Rose: Tate Gallery är ett exempel som jag använde som argument för publiceringen. Museet tog bort John Lathams *God is great*, en installation med Bibeln, Talmud och Koranen som trasats sönder och lagts in i glasskivor. De frågade inte konstnären, inte polisen, de frågade varken kristna, judar eller muslimer. De tog bara bort konstverket efter 7 juli-bomberna i London, och det blev praktiskt taget ingen debatt alls. I Berlin var det operan som ställde in en produktion av Mozarts *Idomeneo*, i slutscenen finns ett huvud av Buddha, Poseidon, Jesus och Muhammed och direktören tog bort dem innan premiären, och det blev ett ramaskri i landet.

Däremellan kom Muhammedteckningarna i Danmark, och jag tror att de gjorde att man identifierade självcensuren så att det blev debatt. Eller så är det bara stor skillnad på Storbritannien och Tyskland.

Det finns många exempel på att människor i kulturlivet har känt sig rädda, men det är en svår fråga, eftersom få är ärliga med sin rädsla. Det går alltid att säga "vi vill bara uppföra oss ordentligt gentemot en svag minoritet", och så finns det de som säger att det handlar om gott uppförande och god redigering att inte trampa på folks religiösa känslor.

När vi får den kritiken på tidningen, har jag svårt att acceptera den. Jag tycker att det är en stor skillnad mellan att låta bli att göra något för att man är rädd, och att frivilligt avstå för att man tycker att något är fel. En tecknare som säger att "jag vill inte vara med om det här, för jag vill inte trampa på någons religiösa känslor" har jag full respekt för. Men det som hände med Muhammedteckningarna var faktiskt att den tecknare som insisterade på att vara anonym i Kåre Bluitgens bok i två intervjuer hade sagt att han kände sig rädd.

Neo: Hur tänker du själv om detta, du måste ha funderat mer än någon annan på konsekvenserna av att publicera. Är du rädd i dag?

Rose: Nej. I fredags hade vi en stor intervju med Mattias Küntzel, som fick ett föredrag vid universitetet i Leeds inställt när islamister protesterade. Jag har själv precis varit i USA och träffat Ibn Warraq vars *Defending the west* är en våldsam vidräkning med Edward Saids *Orientalism*.

Han säger helt öppet att det finns inget moderat islam, islam är en totalitär, fascistisk ideologi, men det finns moderata muslimer – precis som det inte finns moderat kommunism, men det fanns i Sovjetunionen moderata kommunister.

Neo: Är det en bild du håller med om?

Rose: Jag tycker att det är ett sätt att säga det på. Det andra sättet är som [den amerikanske historikern] Daniel Pipes säger det, att islam är en religion som kan anta många olika former i många olika länder, och islamismen är en politisk ideologi, men på frågan om han kan ge några exempel på när islam har gått ihop med demokrati, säger han att det är svårt att se, men vi måste låta den möjligheten stå öppen, för att islam ska kunna hitta en existensform som är förenlig med sekulär demokrati.

Jag tycker att det är viktigt med tanke på det offentliga samtalet, att man inte bara knuffar alla muslimer ifrån sig med mycket kategoriska uttalanden, som också kan missförstås om man inte kan kontexten.

Neo: Var islamism något du intresserade dig för redan före teckningarna?

Rose: Jag var utrikeskorrespondent i fjorton år, elva av dem i Moskva och tre i Washington. Jag kom hem med uppdraget att göra kulturdelen mer internationell, eftersom J-P definierade sig som Danmarks internationella tidning. Det ingick att ha mer debatt.

Min egen syn på vad som händer i världen i dag är att det finns två övergripande historier, *stories*, som dominerar allt annat.

På ena sidan kulturmötet, kollisionen, mellan västerländska värderingar och islam. Det är inte bara en geografisk krock, det är något som sker internt i till exempel Europa och också inom islam.

Den andra historien är det som sker när Kina och Indien och det tidigare Sovjetunionen ska träda in i den globala marknadsekonomin. Tre miljarder människor som ska in i och igenom globaliseringsprocessen, som inte har varit där förut.

Dessa två fenomen försöker jag att hålla uppmärksamheten på, och den har inte blivit mindre sedan teckningarna publicerades.

Neo: Om man utgår från de liberala demokratiska värderingarna som norm, är islamismen ett större hot enligt dig än diktaturen i Kina eller den ofärdiga indiska demokratin?

Rose: Du ser en rörelse i Kina och Indien, med en fantastisk välståndökning. Om du tittar på den muslimska världen, ser

du inte samma sak. Vid mitten av 1900-talet trodde ju alla att det var Mellanöstern som skulle utveckla sig snabbast, inte Asien. Ta ett land som Sydkorea, om du går tillbaka till 1955 är det nog ganska få som skulle ha trott att landet skulle ha utvecklat sig på det sätt som skett.

Mellanösterns problem är ju att länderna stagnerat, vad gäller utbildning, teknologi, diversifiering av ekonomin – medan både Indien och Kina har utvecklat sig. Indien är ju på papperet en demokrati, men i Kina upphöjdes äganderätt till lag vid den senaste partikongressen. Om man har studerat marxism-leninism, är det ett brott mot en fundamental princip, och det är därför svårt att säga att Kina inte förändras. Men det är klart att det är långt kvar till demokrati i vår mening.

Men Indien och Kina är ju främst en utmaning för västvärlden eftersom de faktiskt tar marknader från oss, de konkurrerar: utmaningen från Mellanöstern är den motsatta, att länderna inte utvecklar sig och därför blir ett säkerhetsshot för västvärlden. Därför är det avgörande skillnader mellan dessa båda block.

Neo: Ser du religionen i sig som det stora problemet? Är det islam som hindrar utveckling?

Rose: Ja, det gör jag. Det är klart att om man tar till exempel hedersmord, så är det sant att det inte står något om det i Koranen. Men då måste man fråga sig om det finns någon mekanism i den religiösa traditionen som arbetar i motsatt riktning, som gör det svårt att genomföra till exempel hedersmord, och det finns det inte.

Men det är två saker som är helt centrala problem med islam som jag ser det. Det ena är den bristande jämlikheten mellan män och kvinnor, det andra är bristen på respekt för minoriteter – ”Kill the infidels”, du har *dhimmi*-status för kristna och judar medan buddister och hinduer överhuvudtaget inte räknas.

Om du tittar på västvärldens framgång, tror jag att en väsentlig del av förklaringen är likheten inför lagen. När alla är lika inför lagen, har du också sagt att alla har samma möjlighet att förverkliga sig själva och skapa en bättre tillvaro.

När jag intervjuade [professor emeritus] Bernard Lewis vid Princeton ansåg han att kvinnan var nyckeln till liberaliseringen av islam i den muslimska världen. Och det är klart att om du har ett samhälle som till sitt religiösa fundament är rasistiskt, då är det en hämsko för utvecklingen.

Neo: Men om du ser på kristendomens och judendomens historia, är det väl knappast någon större skillnad från islams vad gäller till exempel relationen till världslig makt och jämlikhet?

Rose: I principen om att ”ge Gud vad Guds är och kejsa-

ren vad kejsarens är” har du redan en sekulariseringspolitik. En annan viktig skillnad är att i kristendomen är lagarna skapade av människor och därmed *fallible*, de kan ändra sig i takt med tiden, i islam är lagarna Guds ord och att kritisera dem är omöjligt.

Men det är klart att religionen har skapat mycket skit i Europa, inkvitionen etcetera – men det är lika orimligt att exkludera kristendomen från hela upplysningsprojektet.

Neo: När kom du till Ryssland?

Rose: 1980–81 studerade jag i Sovjetunionen, när det kalla kriget kulminerade efter bojkotten av olympiaden och efter invasionen av Afghanistan.

Neo: Hur har dina upplevelser av Sovjet påverkat din syn på yttrandefrihet?

Rose: Det har varit helt avgörande. Min egen tolkning av islamismen är mycket färgad av att jag identifierar vissa totalitära egenskaper som jag känner igen sedan tidigare från Sovjet.

”Min egen tolkning av islamismen är mycket färgad av att jag identifierar vissa totalitära egenskaper som jag känner igen sedan tidigare från Sovjet.”

Det handlar om starka fiendebilder, om att predika hat, det handlar om se världen i dem och oss, om att insistera på att sitta inne med den absoluta sanningen, att kriminalisera dem som tänker annorlunda, erövra världen, en imperialistisk ideologi med universella krav. Och islamister, liksom en gång Sovjetunionen, griper långt in i människors privatliv – islamisterna vill bestämma hur man ska gå klädd, vem man ska gifta sig med, vad man ska dricka, äta, se på bio och lyssna på för musik, den formen av total kontroll av den privata sfären, var densamma som jag upplevde som student i Sovjetunionen.

Neo: När du kom till Sovjet som ung, hade du då en politisk övertygelse?

Rose: Nej, i efterhand tror jag att det var en stor fördel att jag kom dit eftersom jag var intresserad av att försöka förstå en främmande kultur som jag var fascinerad av, jag var inte det minsta intresserad av kommunismen, det var konsten och litteraturen som var det viktiga för mig. Jag var inte politiskt engagerad, jag läste språkvetenskap och var imponerad av den filologiska traditionen som kanske är den främsta i världen.

Men jag drog inga slutsatser då, det tog lång tid för mig att smälta intrycken. Så gifte jag mig, och det blev en vändpunkt. Jag kom från ett kapitalistiskt land och myndigheterna i

Sovjet ansåg att de kunde behandla mig och min fru fullständigt som de ville. Hon blev trakasserad på sitt arbete på TASS och blev tvungen att säga upp sig för att få gifta sig, och sedan krävdes hennes föräldrars samtycke för att få utresetillstånd, trots att hon då var 28 år.

Sen när jag kom tillbaka till Danmark arbetade jag i sex år som flyktingtolk. Där kom jag i kontakt med människor i den europeiska exilmiljön som flytt systemet, jag hade tät kontakt med emigranttidskrifter och läste böcker om Sovjet som inte kunde tryckas där.

Neo: När du talar om de två utmaningarna islamism och Asien, hur ser du på Ryssland, är inte det en utmaning ...?

Rose: Jovisst, men Ryssland gick igenom en revolution 1991. Det som skedde i de andra östländerna var inte revolutioner, det var restitutioner, en återgång till en demokrati som fanns före andra världskriget, en restitution av institutioner och ett politiskt system, som fanns mellan världskrigen.

Men i Ryssland hade de en äkta revolution. Crane Brinton skrev i sin klassiska *Anatomy of a revolution* att en revolution innebär en total omvälvning av det politiska och ekonomiska systemet. I Ryssland har man aldrig haft demokrati bortsett från några månader 1917. Den franska revolutionen 1789 följdes av terrorvälde och så en restitution av monarkin, och utan att dra några paralleller i övrigt så kan man säga att Ryssland nu går igenom sin napoleonska fas där de försöker få inflytande i världen.

Men det betyder inte att klockan kan dras tillbaka – det är snarare en pendelrörelse. Under revolutionen 1991 ville en del av eliten att Ryssland skulle bli som Europa, en annan del anser att landet ska bli som Kina, eller Nordkorea kanske. Eliten var splittrad, och då blir behovet av enighet och konsolidering under den nya ledaren helt enormt. Frågan är hur lång tid detta kommer att ta. Jag tror att det kommer att ta några decennier för Ryssland. Oljepriset kommer att bli en avgörande faktor.

Neo: Är det någon muslimsk organisation som tackat dig? Sagt att du varit katalysator för en viktig process? Eller är det bara fördomanden?

Rose: Jag blev inbjuden för ett år sedan att delta i en muslimsk konferens för muslimer i Västeuropa och USA – Irshad Manji var för övrigt också där. Det var ett möte som föresiggick i en

mer positiv atmosfär än de flesta jag varit på i Danmark. Därmed inte sagt att alla höll med mig.

Neo: ... men finns även, till exempel, en imam i Odense som har skrivit till dig?

Rose: I Danmark är det [folketingsledamoten] Naser Khader som gett mig stöd. Han är sekulär muslim, och vi är nog överens om det mesta. Hans karriär exploderade ju runt debatten med teckningarna, han är en av Danmarks populäraste politiker i dag.

Men jag är helt på det klara med att majoriteten av muslimer anser att det var kränkande att publicera och inte gillar mig. Men igen, i Sovjetunionen var det ju så att när systemkritiker sade något negativt om systemet, var det alltid en majoritet av befolkningen som fördömde dem. Sen visade det ju sig 1991 att det ändå var rätt många miljoner människor som var missnöjda.

Men jag kan leva med det. Det jag skulle önska är att alla kunde vara överens om att fördöma den våldsamma reaktionen och att man är överens om att yttrandefriheten också gäller rätten att kränka. För ett år sedan talade jag med Ronald Dworkin, professor i juridik i London och New York, och han sade till mig att den enda rätten som du inte har i en demokrati,

är rätten att *inte* bli kränkt, det vill säga att man får finna sig i att från tid till annan bli kränkt.

Det betyder naturligtvis inte, och jag har sagt det här många gånger, att man till varje pris ska kränka andra. Men i en sekulär, urbaniserad demokrati, där man har så många olika grupper som lever sida vid sida, med så många regler, dogmer och tabun, kan man inte ta hänsyn till alla. Då skulle det inte gå att publicera något som helst, det skulle inte gå att fylla spalterna.

Neo: Har du någonsin bett om ursäkt?

Rose: Vi har bett om ursäkt för att folk har känt sig kränkta, men inte för att vi publicerat. Jag menar, jag blir kränkt av det jag läser i tidningen varje dag, det blir du säkert också. Men jag går inte ut och utfärdar dödshot för det. Att uttrycka förståelse för de muslimer som reagerat på detta starka sätt tycker jag är fel, jag tycker att vi gör dem en björntjänst.

Neo: Är du bitter för att ni inte fick mer stöd?

Rose: I Storbritannien var det inte en enda tidning som tryckte teckningarna. Inte heller någon av de större amerikanska tidningarna. Men i Europa var de flera av de stora tidningarna som gjorde det, det upplevde vi som ett stort stöd – *Die Welt*, *l'Express*, *Libération* ...

Neo ... som du sa tidigare, när teckningarna trycktes igen visste man att det var en provokation?

Rose: I februari 2006 var Muhammedteckningarna nyheter, och jag tycker att det var en otrolig dubbelmoral och ett hyckleri av amerikanska tidningar att inte trycka dem för att inte provocera. Argumentet var att man kunde berätta med ord vad teckningarna föreställde. Ja, då behöver man väl inte ha bilder i tidningar överhuvudtaget om det skulle fungera.

Så enbart ur ett nyhetskriterium borde man ha tryckt dem för att visa vad det handlade om. Den vanliga reaktionen bland folk som fick se dem var just "var det inte annat än det"? De var ingen av teckningarna som var särskilt farliga.

Neo: Och den svenska reaktionen?

Rose: Ja, det var ungefär som den brittiska.

Men i det ögonblicket som jag och tecknarna fick dödshot, i det ögonblick som tidningsreaktioner stängdes i Jordanien, Jemen, Malaysia och Ryssland, när redaktörer fängslades, då handlade den här historien om yttrandefrihet, det handlade inte om att en maktfullkomlig tidning kränkte en religiös minoritets känslor. Och då tyckte jag att en del medier svek – det handlar om allas vår gemensamma rätt att publicera. Besvikelse är ett starkt ord, men jag förvånades över en del västmediers sätt att förklara varför de ställde sig vid sidan om.

Neo: Hur lever du idag?

Rose: Jag har ett helt normalt liv. Under en tid hade jag en del skydd, och jag har fortfarande en del säkerhetsföreskrifter

som jag nog aldrig kommer att ändra. Det är svårt att hitta mig. Men jag är glad att jag bor i Danmark – vid besök i Storbritannien och Spanien som har en historia av terrorism, bor jag under falskt namn, och besökare på seminarier där jag talar kroppsvisiteras.

Jag har så klart ställt mig själv frågan många, många gånger om jag gjorde rätt.

Neo: Och vad är svaret ...?

Rose: ... ja i mitt eget huvud harmonierar detta fullständigt med mina egna värderingar, det som jag tror på och tycker är rätt. Ju mer jag funderar på detta, desto mer hänger detta ihop. Jag är så klart ledsen över allt bråk. Men jag accepterar, *accepterar*, inte dem som frågar mig om jag kan sova gott om natten när jag har så många människors liv på samvetet. Jag accepterar inte att tolv teckningar i en tidning som inte särskilt många människor har sett, orsakar att människor blir ihjälslagna. Det är inre förhållanden i de länderna som är långt viktigare.

Neo: En personlig fråga. Har du själv en gudstro?

Rose: Nej, det kan jag inte säga.

Neo: ... och vem röstar du på?

Rose: Det är en privatsak. Men jag kan säga att jag är klassiskt liberal i en europeisk mening, och min världsbild blev formad av erfarenheterna från Sovjetunionen.

Jag vill ha så stor frihet för individen som möjligt.

Det är klart att man kan säga att det är skillnad på en socialdemokratisk välfärdsstat och Sovjetunionen, men det finns ändå ett gemensamt tankegod.

Neo: Sista frågan, den globala effekten av teckningarna, är det ett exempel på mediernas ökande eller minskande makt? Sagt på ett annat sätt – tolv teckningar i en dansk tidning får effekter över hela världen. Samtidigt kan man ju knappast säga att den för medierna avgörande yttrandefriheten blivit försvarad till varje pris i västvärlden. Hur ser du på det?

Rose: Jag tycker att denna historia ur ett medieperspektiv är ett bevis på att världen inte riktigt är beredd på sin egen globalisering. Det som sker i en globaliserad värld är att något som sker i en kontext, kan lyftas ur denna kontext och få en enorm kraft i en annan del av världen som inte kan sätta sig in i det ursprungliga sammanhanget.

Om man tar en liten by i Mellanöstern där teckningarna väckte enorma protester, så har du en situation där du för något eller några decennier sedan kanske träffade 150 människor under din livstid, och du skulle inte ha vetat vad som pågick 50 km bort. Nu vet folk vad som händer 5 000 km bort och de reagerar på det, och det kan skapa en stor politisk osäkerhet om hur något ska uppfattas. Det hänger ihop med en annan sak som kännetecknar vår tid, att kulturskillnader har blivit en brännpunkt för konflikter, och kommer att fortsätta att vara det i framtiden. ∞